

A MAGYAR ADÓIGAZGATÁSI ELJÁRÁSOK ÉS SZOLGÁLTATÁSOK DIGITALIZÁCIÓJÁNAK JOGI ÉS TÁRSADALMI KERETE, KIHÍVÁSAI

*A magyar e-adóigazgatási szabályozás eIDAS
„forrása”, szabályrendszere és a magyar társadalom
digitalizációs tudatossága, érettsége*

SZALÓKI ISTVÁN*

* PhD hallgató, Debreceni Egyetem, Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola. E-mail: drszaloki.istvan@gmail.com

Absztrakt

Jelen tanulmányban az elmúlt, közel egy évtized – a magyar adóhatóság által végzett – adóigazgatási eljárások és szolgáltatások digitális átalakulására ható közösségi jogi és társadalmi keretét kívánom bemutatni. A céloom elsősorban nem a részletszabályozás vagy bizonyos szolgáltatások részletekbe menő bemutatása, hanem annak a rugalmas jogszabályi keretszabályozás okainak, indokainak ismertetése, mely alapján a magyar adóhatóság vagy bármely tagállam adóhatósága „Önmagára hagyatkozott” az elektronikus adóigazgatási eljárások kialakítása során. A közösségi jogi szabályozás e témakörben enyhén szólva is foghíjasnak, más nézőpontból rugalmasnak tekinthető. A szabályozás legnagyobb hibája, hogy úgy tűnik a rendelkezések elsősorban műszakiak, informatikai jellegűek, míg jogi tartalmuk, joghatásuk „teoretikusak” vagy hiányoznak. Ezzel a közösségi jog megalkotója azt a látszatot kelti, mintha elsődleges cél a technológia alkalmazása lenne, másodlagosan számít a felhasználó, aki ténylegesen használja. Emellett nem elhanyagolható az a tény sem, hogy a digitális átalakulás irányát, fokát lényegesen meghatározza az adott társadalom digitális érettsége. A társadalom véleménye igen nagy hatással van arra, hogy egy adóhatóság visszaellenőrizze munkájának eredményét. Ha nem elég magas a társadalom digitális érettsége, akkor ez a mérés, akár hibás eredményt is hozhat. A tanulmányban e tényezők összefoglaló bemutatására törekszem.

Kulcsszavak

eIDAS, digitális érettség, elektronikus adóigazgatás, elektronikus adózás

Abstract

In this paper, I would like to present the last, almost one decade European Community law and social framework which effected the digital transformation of tax administration processes and services by the hungarian tax administration. My goal first of all is not to present detailed regulation or each services details, but also I would explain this frame of law regulation causes, reasons, on the basis of which the Hungarian tax authority or the tax authority of any member state „relied on Itself” during the development of electronic tax administration procedures. The Community legal regulation in this area can be considered to deficient, but flexible from another point of view. The regulation’s biggest mistake that it looks like the policies first of all technicals, informatics are in nature, while their legal contents, legal effects are „theoretical” or missing. The Community law’s creator gives that appearance that the first goal is use of the technology, secondly the user matters, who really use it.

In addition, it cannot be neglected either, the fact that the direction and degree of the digital transformation is essentially determined by the digital maturity of the given society. The society’s opinion make a really huge effect that a tax administration re-controll its result of work. If the society’s maturity of digitalization is not high enough than this calculation maybe give a wrong result. In this study, I aim to present these factors in a summary manner.

Keywords

eIDAS, digital maturity, electronic tax administration, electronic taxation

1. Bevezetés, hipotézisek és a tanulmányt megalapozó kutatási indok és vizsgálati szempontok ismertetése

A 2010-es évek közepétől kezdve a magyar közigazgatásról általános jelleggel elmondható, hogy a digitális átalakulás, átalakítás, valamint a közigazgatási eljárások digitalizációja „virágkorukat” élik. Számos tényező hatott erre az állampolgárok, szervezetek és egyéb ügyfelek szempontjából összességében kedvezőnek minősíthető változásra, közigazgatási „környezetre”. Az EU szempontjából az *Európa 2020 stratégia*¹ (a továbbiakban: EU 2020) célkitűzésének tagállami végrehajtását vélhetjük a megváltozott közigazgatási és főképpen államigazgatási szemléletváltás mögött felfedezni. Az elektronikus átalakulás, digitalizáció az államigazgatásban lényegében a hatóságok részbeni szolgáltató szerepének erősítését is magával vonta, valamint a múlt évszázadokkal szemben törhetetlennek tűnő alá- és fölérendeltségi viszony a hatóság és az ügyfél között emberközpontúvá és részben mellérendeltté kezdett alakulni. Ezen utóbbi változásnak indoka lehetett, hogy a hatóságok az elektronikus közigazgatás során részben egy otthonról is elérhető szolgáltatást kínálnak, amellet, hogy az elektronikusan kezdeményezett eljárások nem vesztették el eredeti rendeltetésüket. Ebben a virtuális közigazgatási, államigazgatási és végső soron magyar adóigazgatási térben lényeges szerepe van annak a jogi és társadalmi környezetnek, amely mai napig hat a magyar közigazgatás és a tanulmány szempontjából relevánsnak tekintendő magyar adóigazgatás digitális átalakulására.

¹ Európa 2020 Az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés stratégiája, COM(2010) 2020 végleges. Online: <https://bit.ly/3PBmAz1>

A magyar adóigazgatás és egyben a magyar közigazgatás elektronikus eljárásaival szemben támasztott jogalkotói szabályozást és a digitális átalakulást, valamint az elektronikus adóigazgatási eljárások általános jogi kereteit – az ágazati jogszabályok speciális rendelkezésein túl – az elektronikus ügyintézés és a bizalmi szolgáltatások általános szabályairól szóló 2015. évi CCXXII. törvény (a továbbiakban: *Eüsztv.*) rendelkezései tartalmazzák, annak végrehajtási rendeletével egyetemben. Az *Eüsztv.* „kódex-szerűen” általános keretet nyújt nem csak az adóigazgatás, hanem valamennyi közigazgatási eljárás számára az elektronikus út alkalmazhatósága végett, jelen esetben az *Eüsztv.*-ről még nem beszélhetünk közigazgatási jogi értelemben vett eljárásjogi kódexként, inkább eszköz, útmutató, de távol áll a nagy közigazgatási kódexek szabályozási szintjétől, részletességétől.

Jelen tanulmányban a magyar szabályozás jelenlegi állapotához vezető közösségi jogi szabályozást és társadalmi keretét, szabályozási elveit kívánom ismertetni, adott esetben annak hiányosságaival együtt.

Jelen tanulmánnyal a céloom az elektronikus magyar adóigazgatási eljárások jelenlegi helyzetét, állapotát eredményező közösségi jogi és társadalmi miértjeinek, keretének, elveinek bemutatása elsősorban az eIDAS és egyes előzmény közösségi jogi forrásain, dokumentumain keresztül kitérve az azt felhasználó állampolgárokra vonatkozó eIDAS garanciákra, tehát annak szemléltetése, hogy mi indokolta vagy milyen közösségi jogi követelmény-, keretrendszer állt rendelkezésül a magyar jogalkotó számára a hazai jogszabályok kialakítása során. A tanulmánynak nem tárgya a jelenlegi magyar jogszabályi rendelkezések bemutatása, elemzése.

A közösségi jogi szabályozás ismertetését megelőzően ugyanakkor tisztázni szükséges a tanulmány vizsgálati kérdéseit, szempontjait is:

1. Az eIDAS rendelet által felállított általános jogszabályi keret tekinthető-e teljes körűnek?
2. Az EU által lefektetett, elektronikus adóigazgatásra is ható általános jogi keretrendszernek (eIDAS) vannak-e szabályozási hiányosságai az ügyfelek vonatkozásában?
3. A magyar társadalom kellően érett-e az adózás teljes digitális átalakulására?
4. Mit tehet a magyar adóhatóság a társadalom digitális érettségének növelése, a digitális megoldások elfogadásának növelése, az adózók érzékenyítése érdekében?

A tanulmányban a vizsgálati kérdésekhez kapcsolódóan két hipotézis bizonyítására, vagy megcáfolására törekszem:

- A. *hipotézis:* Az irányadó uniós szabályozás (eIDAS) elsősorban műszaki követelményrendszert tartalmaz, az ún. információs és kommunikációs technológiák (a továbbiakban: IKT) szempontjából rendszerben „gondolkodik” és rendelkezik, de a jogi garanciákról az állampolgárok szempontjából minimálisan rendelkezik.
- B. *hipotézis:* A magyar társadalom jelentős része jelenleg nincs felkészülve a digitális adóigazgatás kizárólagosságára, a magyar adóhatóság aktív közrehatásával tud javítani a magyar társadalom digitális érettségének, öntudatán.

A következő részben a közösségi jogi „környezet” bemutatásával kívánom tanulmányomat folytatni.

2. Az unió követelményrendszere az elektronikus ügyintézési megoldások vonatkozásában

A magyar szabályozás megértése érdekében a belső piacon történő elektronikus tranzakciókhoz kapcsolódó elektronikus azonosításról és bizalmi szolgáltatásokról, valamint az 1999/93/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről szóló 2014. július 23-i 910/2014/EU európai parlamenti és tanácsi rendeletet (a továbbiakban: eIDAS) tartom szükségesnek ismertetni, és e közösségi jogi szabályozás indokait, egyes előzményeit, valamint az uniós rendelkezéseket kialakító „jogalkotó” szándékát. E tekintetben értékes forrásul szolgálhatnak az eIDAS megalkotását lehetővé tevő, egyes ún. előkészítő (uniós) dokumentumok, mint EU 2020 és előzmény dokumentumai. A tanulmányban a eIDAS rendelet szabályozásának bemutatása során a keret-szabályok ismertetésén túl, nem a teljes körű elemzésre, hanem – a hipotézis bizonyítása mellett – az uniós keret-szabályozási metodika bemutatására törekedtem, hiszen a tanulmány kereteit meghaladná a teljes körű elemzés és indokolatlan is lenne, tekintettel a vizsgálati szempontokra, hipotézisekre.

2.1. Az IKT eszközök, avagy a digitális megoldások hasznosításának uniós indoka(i)

Az eIDAS rendelet, bár keret-jogi szabályozásnak tekintendő ugyanakkor, megítélésem szerint nem kifejezett jogi rendelkezéseket tartalmaz, hanem első sorban a műszaki és technológia leírásokat és követelményeket foglalja jogi keretbe. Az eIDAS rendelet számos előzményt és célt jelölt meg.

A tanulmány szempontjából kicsit el kell távolodni a strict jogi szabályozástól és az uniós szabályozást műszaki, technikai és egyéb szempontból szükséges némileg megközelítenünk. Ezen műszaki megközelítési szempontok és kritériumok megvilágítják azon szabályokat, „egyensúlyokat és fékeket”, melyek vizsgálata során, akár eljuthatunk a konkrét jogok és jogérvényesítési technikák, garanciák vizsgálatához.

E vizsgálódás során az eIDAS rendelet egyik kiemelendő előzményéről és céljáról szükséges szót ejtenünk, mely átível a 2010-es éveken. Ez nem más, mint az Európai Digitális Menetrend (a továbbiakban: EDM)² szerinti „információs és kommunikációs technológiákba” (IKT) vetett bizalom növelése, IKT-k alkalmazása, melyek kulcsfontosságú szerepet játszanak/játszottak az Európa 2020 stratégiában (ld. Ratcliff et al., 2022). „A bizottság 2010. augusztus 26-i, »Az európai digitális menetrend« című közleménye megállapította, hogy a digitális piac szétaprózódottsága, az interoperabilitás hiánya és a számítógépes bűnözés terjedése jelenti a digitális gazdaság önmagát működtető folyamatainak legfőbb akadályát.”³

A digitális gazdaság megléte, vagy e keretében alkalmazott eszközök magukkal vonzzák szinte törvényszerűen az elektronikus közigazgatás és elektronikus ügyintézés kialakulását. Az Európa 2020 stratégia része volt az „intelligens növekedés” elérése az Unióban, melynek egyik alappillére az IKT-k teljes körű alkalmazását tekintette.⁴

Az EDM részletesen foglalkozott az IKT-kal, azokkal szemben felmerült akadályokkal. Az akadályok igen széles skálán mozogtak, melyek közül kiemelendő:

² Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye – A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának – Az európai digitális menetrend (COM(2010) 245 végleges). Online: <https://bit.ly/3P8DymM>

³ eIDAS preambulum (4) bekezdés.

⁴ EU 2020. 2. pont.

- a személyes adatok védelme, az IKT-kal szembeni bizalom hiánya miatt,
- a nem megfelelő internetes kapcsolódás lehetősége, mely műszaki akadállyal tekintendő elsődlegesen,
- az IKT eszközök alkalmazási „nehézsége”, mely inkább az évtized (2010-es évek) elején jelentett igazi kihívást,
- utóbbi nehézséghez szorosan kapcsolódik a digitális jártasság és készségek hiányához, mely a társadalmi „korfa” egyes rétegeire jellemző „digitális analfabétizmussal” is szoros összefüggést mutat,
- a szolgáltatások nem érhetőek el mindenki számára... stb.

Az Európai Unió célkitűzései között szerepelt, hogy a Lisszaboni Szerződés megkötése során elfogadott EU 2020 keretében megvalósítsa az uniós szinten egységes digitális piacot, melynek a „digitális egységes piaci stratégia”⁵ megnevezést adta. Egyebek mellett ezen stratégia megvalósításáért is az EDM felelt.⁶ Ennek három pillérét határozták meg:

1. „a fogyasztók és vállalatok könnyebb hozzáférése a digitális termékekhez és szolgáltatásokhoz Európa-szerte,
2. digitális hálózatok és szolgáltatások fellendülését elősegítő feltételek megteremtése és
3. a digitális gazdaság növekedési lehetőségeinek maximalizálása.” (Ratcliff et al., 2022)

Utóbbi pillér, cél meghatározása az EU szempontjából igen figyelemre méltó és előrelátó, ugyanis a világgazdaságának új fizetőeszköze az „információ”, strukturált formájában az „adat”. Az EDM bevezetésében kimutatásra került, hogy az IKT-ágazat „évi 660 milliárd eurós piaci értéket” képvisel és „az európai GDP 5%-át” teszi ki. Ennek indoka, hogy az életünk minden területén alkalmazzuk az IKT-kat és így elengedhetetlen, hogy az IKT-k megfelelő szabályozással rendelkezzenek és az elektronikus ügyintézés, vagy azon belül jogérvényesítés, jog érvényesülés részét/eszközét képezzék.

Az EDM fogalmazta meg,⁷ de az eIDAS rendelet céljaként⁸ rögzítette a „határokon átnyúló internetes tranzakciók egyszerűsítését”, mely olyan technológiák bevezetését eredményezték, mint:

1. az elektronikus személyazonosítási technológiák és
2. a hitelesítési szolgáltatások, valamint
3. az elektronikus aláírások, elektronikus dokumentumok, elektronikus tanúsítványok.

A digitális szolgáltatások szempontjából kiemelt szerepet tölt be a „bizalomépítés”. A digitális szolgáltatások jelentősen hozzájárulnak az uniós polgárok digitális környezetben való jogérvényesítéséhez, mint például: „a véleménynyilvánítás és információhoz jutás szabadsága, a magánélet és az adatok védelme, az átláthatóság követelményének biztosítása”.⁹

⁵ A kifejezés az EU 2020-ban nem található meg, ugyanakkor az Európai Digitális Menetrendről szóló elemzés/összefoglaló tartalmazza: Ratcliff et al., 2022. Továbbá más EU portálokon is megtalálható, bár angol kifejezéssel „EU’s digital single market strategy”. Lásd: <https://eufordigital.eu/discover-eu/eu-digital-strategy/>

⁶ EU 2020. Összefoglalás.

⁷ EDM 2.1.2. pont.

⁸ eIDAS preambulum (1)-(2) bekezdései.

⁹ EDM 2.1.3. pont.

A bizalomerősítése érdekében a Bizottság „kulcsintézkedésként” fogalmazta meg önmaga számára „az EU adatvédelmi szabályozási keretének felülvizsgálatát... az egyének bizalmának erősítését és jogainak megszilárdítását”.¹⁰ E felülvizsgálat eredménye lett az általános adatvédelmi rendelet, közkeletű rövidítéssel GDPR¹¹ szabályozása és – jelenleg – az EU előtt jogalkotási szakban lévő ún. „Data Act”.¹²

Fontos szót ejtenünk a tagállami közigazgatások közötti interoperabilitás megteremtésének célkitűzéséről, melyet az interoperabilitást elősegítő – Bizottság által létrehozott – európai közigazgatások közötti program (ISA-program) támogatott meg.¹³ Az eIDAS preambulumban rögzítette:

- „technológia semlegességet”,¹⁴ melynek hatása interoperabilitást növelő lehet. Egyetlen követelménye, hogy a konkrét e-szolgáltatás, technológia eleget tegyen a rendeletben foglalt kritériumoknak. A technológiai semlegességet az egyes IKT-k, mint például elektronikus eszközök/szolgáltatások úgy, mint a bizalmi szolgáltatásokkal szembeni technológiai „semlegesség”¹⁵ is segíti.
- „innovációra nyitott szabályozási környezetet”,¹⁶ mely szintén az interoperabilitást növeli, továbbá rugalmas jogszabályi-keretet nyújt, az eIDAS időtállóságának biztosítására és a kiszámíthatóságra, valamint jobbiztonságra törekszik, tehát az IKT-ba vetett „bizalomnövelő hatása” is van.
- az „elektronikus azonosítási rendszerek biztonságának és uniós szintű interoperabilitásának biztosítása érdekében”¹⁷ tanúsítandó tagállami együttműködési kötelezettséget (ld. Veszprémi, 2018).

A Bizottság az EDM „Bizalom és biztonság” fejezetében kifejezett részt szánt a magánélethez és a személyes adatok védelméhez való jognak. „A magánélethez és a személyes adatok védelméhez való jog alapvetőnek minősül az EU-ban, s ezt az internethasználattal összefüggésben is érvényesíteni kell minden lehetséges eszközzel, a beépített adatvédelem elvének a releváns információs és kommunikációs technológiákban való alkalmazásától kezdve (szükség esetén) egészen a visszatartó erejű szankciókig.”¹⁸ Az eIDAS rendelet is kifejezetten rögzíti, hogy az eIDAS-t összhangban kell alkalmazni a személyes adatok védelmének alapelveivel (ld. Árva, 2018). Az e-szolgáltatások és technológiák alkalmazása során elsősorban e-hitelesítéskor csak azon személyes adatok (azonosító adatok) feldolgozása lehetséges, melyek az adott szolgáltatás igénybevételével kapcsolatban „megfelelőnek és relevánsnak tekinthetők” és „nem lépik túl az igénybevételi jogosultság megadásához szükséges mértéket”.¹⁹ Ez a kritérium, vagy feltétel

¹⁰ EDM 2.1.3. pont.

¹¹ A természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről szóló 2016. április 27-i (EU) 2016/679 európai parlamenti és tanácsi rendelet.

¹² <https://bit.ly/3EzYQ8j>

¹³ EDM 2.2.3 pont.

¹⁴ eIDAS preambulumban (27) bekezdése.

¹⁵ eIDAS preambulumban (21) bekezdése.

¹⁶ eIDAS preambulumban (26) bekezdése.

¹⁷ eIDAS preambulumban (19) bekezdése.

¹⁸ EDM 2.3. pont.

¹⁹ eIDAS preambulumban (11) bekezdése.

előrevetíti a célhoz kötött adatkezelés elvének kiemelt érvényesülését az IKT-k alkalmazása során. Az elektronikus szolgáltatások biztonságos alkalmazását erősítik – exemplifikatív jelleggel áttekintve – az eIDAS preambuluma alábbi rendelkezései:

- a rendelet meghatározza, hogy mely elektronikus azonosítási szolgáltatásokat és elektronikus azonosító eszközöket kell elismerni, vagy új eszközöket és szolgáltatásokat hogyan kell bejelenteni.²⁰ Utóbbi folyamat esetében kiemelt szereppel bír a Bizottság közvételteli kötelezettsége az Európai Unió Hivatalos Lapjában, mely esetekről az eIDAS rendelet kifejezetten rendelkezik. A rendelet bevezeti az egyes eszközök vonatkozásában a biztonsági szintek fogalmát is, melynek szintén bizalomnövelő-hatása van. Az egyes biztonsági szintek megmutatják, hogy egy adott elektronikus azonosítási eszköz milyen szintű biztonsággal igazolja az azt alkalmazó személyek személyazonosságát.²¹
- a rendelet egyik célja, hogy általános jogi keretet teremtson az egyes elektronikus azonosítási rendszereknek, vagy bizalmi szolgáltatásoknak, de utóbbi esetén például nem írhatja elő azok kötelező alkalmazását, vagy minden más szolgáltatással szemben elérési pont kiépítésének kötelezettségét. A rendelet rögzíti, hogy azon nyilvános bizalmi szolgáltatásoknak kell megfelelnie szabályainak, amelyek harmadik felet is érinthetnek. A tagállamoknak természetesen lehetősége van az egyes bizalmi szolgáltatások vonatkozásában nemzeti szabályok kialakítására.²²
- a rendelet egyéb rendelkezésekben célul tűzi ki az egyes IKT-kat szabályozó, felügyelő tagállami felügyeleti szervek kijelölési kötelezettségét, az elektronikus hitelesítést, elektronikus bizonyítást, elektronikus azonosítást és egyéb jogok érvényesülését biztosító bizalmi szolgáltatások, elektronikus rendszerek, eszközök, elektronikus dokumentumok, bizalmi szolgáltatók technológiai bevezetését, de ezek konkrét működéséről nem rendelkezik.²³ Joghatasáról, vagy tényleges működésükről általános jelleggel és nem konkrétan, vagy részletesen fogalmaz. Ugyanakkor üdvözlendő, hogy a rendelet rendelkezik arról, hogy a tagállamok mérlegelési jogkörükben eljárva dönthetnek új, minősített bizalmi szolgáltatások bevezetéséről, stb.²⁴

Az EDM tartalmából még kiemelendő az „Elektronikus kormányzat” fejezet, melyben a dokumentum az e-kormányzatot és ehhez kapcsolódó szolgáltatásokat az IKT-k alkalmazásának előnyeként emeli ki. Az e-szolgáltatások alkalmazásának „pro” érveként hozza fel a dokumentum vonatkozó része a költséghatékonyságot, „az üzleti élet résztvevőinek”, tehát a polgároknak, jogi személyeknek és egyéb szervezeteknek a jobb kiszolgálását, a részvételi, nyílt és átlátható kormányzás megteremtésének lehetőségét, gyors ügyintézés lehetőségét... stb.²⁵ Ezen rész vonatkozásában kiemelendő a tagállamok magánszektoral kapcsolatos ösztönzési feladata, kötelessége az elektronikus azonosítási eszközök használata kapcsán, melyet az eIDAS rendelet – szintén – rögzít preambulumaiban.²⁶

²⁰ eIDAS preambuluma (14) bekezdése.

²¹ eIDAS preambuluma (15)-(16) bekezdései.

²² eIDAS preambuluma (21) és (24) bekezdése.

²³ eIDAS preambuluma (28)-(31), (33), (35), (38), (44), (47), (54), (57), (63) bekezdései.

²⁴ eIDAS preambuluma (25) bekezdése.

²⁵ EDM 2.7.4. pont.

²⁶ eIDAS preambuluma (17) bekezdése.

A tanulmány szempontjából említés szintjén kiemelem egyéb, az eIDAS rendelet előzmény dokumentumait példálózó jelleggel (ld. bővebben Fábíán & Stankovics, 2022, 74–75):

- „Az uniós polgárok jogainak érvényesítése előtt álló akadályok lebontása” előzmény jelentés, mely egy lengyel állampolgár Lettországi operációjával kapcsolatos eset kapcsán emeli ki az EDM-t érintve.²⁷
- Az elektronikus aláírásra vonatkozó közösségi keretfeltételekről szóló 1999. december 13-i 1999/93/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv, mely kifejezetten csak „az elektronikus aláírásokra vonatkozott és nem hozott létre általános, határokon átnyúló és ágazatközi uniós keretet az elektronikus tranzakciók biztonságának, megbízhatóságának és könnyű használhatóságának érdekében.”²⁸

2.2. Az eIDAS rendelet hatálya, tárgya, valamint elvei a jogérvényesítés szempontjából

A rendelet tárgyi hatálya részben tükrözi azt a technológiai típusú jogi szabályozási megközelítést, melyek alkalmazása esetén létrehozott IKT-k biztosítják az egyének jogérvényesítését az elektronikus eljárásokban. A rendelet teljes körűen, általános keret-jellegűen szabályozza az IKT-kkal és azt felügyelő hatóságokkal szemben elvárt műszaki, formai, szakmai elvárásokat, de fontos kiemelni, hogy a rendelet nem törekszik arra, hogy a jogérvényesítés szempontjából tényleges tartalommal töltsen fel az egyes eszközöket, ezt a tagállamokra „bízta”.

Az adózók/ügyfelek szempontjából az eljárás során számos érvényesítendő jog és jogérvényesítési eszköz megemlíthető, de jelen uniós szintű szabályozási környezetben is érzékelhető, hogy nem a „részleteken” van a hangsúly, hanem az elveken, ezért az eIDAS megismerése során elsősorban az elveket és a jogérvényesítés szempontjából releváns szabályokat, „jogokat” érdemes elemezni.

Tárgyi hatálya²⁹ kiterjed egyrészt azon feltételekre, melyek teljesülése esetén a tagállamok elismerik – fontos, hogy itt nem feltételes módban fogalmaz a rendelet, tehát elismerési kötelezettségre utal – „a természetes és jogi személyek más tagállamokban bejelentett elektronikus azonosítási rendszerének³⁰ keretébe tartozó elektronikus azonosítási eszközeit”³¹ (pl.: elektronikus aláírást létrehozó eszköz,³² elektronikus bélyegzőt létrehozó eszköz³³).

²⁷ Az Európai Parlament 2012. március 29-i állásfoglalása az uniós polgárságról szóló 2010. évi jelentésről: Az uniós polgárok jogainak érvényesítése előtt álló akadályok lebontása (2011/2182/(INI)). Online: <https://bit.ly/3EBYYE7>

²⁸ eIDAS preambulum (3) bekezdése.

²⁹ eIDAS rendelet 1. cikk.

³⁰ eIDAS rendelet 3. cikk értelmében:

„1. „elektronikus azonosítás”: a természetes vagy jogi személyt, illetve jogi személyt képviselő természetes személyt egyedileg azonosító, elektronikus személyazonosító adatok felhasználásának folyamata;

4. „elektronikus azonosítási rendszer”: elektronikus azonosításra alkalmas rendszer, amelynek keretében természetes vagy jogi személy, illetve egy jogi személyt képviselő természetes személy számára elektronikus azonosító eszközöket bocsátanak ki;”

³¹ eIDAS rendelet 1. cikk a) pont

³² eIDAS rendelet 3. cikk 22-23. pontjai szerint:

„22. „elektronikus aláírást létrehozó eszköz”: elektronikus aláírás létrehozására használt, konfigurált hardver- vagy szoftvereszköz;

23. „minősített elektronikus aláírást létrehozó eszköz”: olyan, elektronikus aláírást létrehozó eszköz, amely megfelel a II. mellékletben megállapított követelményeknek”

³³ eIDAS rendelet 3. cikk 31-32. pontjai alapján:

Ez a rendelkezés lényegében közvetve visszautal és rögzíti a preambulumban, valamint a négy évvel korábbi EDM-ben foglalt interoperabilitás szükségességét. Másrészt „megállapítja különösen az elektronikus tranzakciókhoz kapcsolódó bizalmi szolgáltatásokra vonatkozó szabályokat”. Végül „létrehozza az elektronikus aláírások, az elektronikus bélyegzők, az elektronikus időbélyegzők, az elektronikus dokumentumok, az ajánlott elektronikus kézbesítési szolgáltatások és a weboldal-hitelesítési szolgáltatások jogi keretét.”³⁴

Az eIDAS rendelet preambulumaéhoz hasonlóan, de alapelvi szinten érinti, említi az egyénekre vonatkozó adatok feldolgozását és védelmét az 5. cikkben, de konkrét személyes adatvédelmi jogszabályokat a rendelet nem rögzít.

Fontos kiemelni, hogy az eIDAS rendelet 3. cikkében „számos” adat fogalmát határozza meg, de ez nem azt jelenti, hogy az elektronikus szolgáltatások által használt valamennyi adat személyes, vagy ahogyan a rendelet fogalmaz személyazonosító adatnak minősül, ugyanakkor utóbbi jogszerű kezelése kiemelt jelentőséggel bír az elektronikus azonosítási rendszerek, eszközök, elektronikus tranzakciók bizalmi szolgáltatásai, valamint az elektronikus azonosítás során. Az eIDAS rendelet 3. cikk 3. pontjában meghatározza a „saját” „személyazonosító adat” fogalmát, mely szerint az nem más, mint „egy természetes vagy jogi személy vagy egy jogi személyt képviselő természetes személy személyazonosságának megállapítását lehetővé tevő adat.”

Az eIDAS rendelet tagállami szintű „végrehajtási” jogszabályaként kiemelendő az *Eüsztv.* idevágó rendelkezése, mely részletszabályaiban – a magyar jogszabályi környezetben – már nem elégszik meg a személyes adatok jogszerű felhasználására való utalással az elektronikus szolgáltatások, elektronikus ügyintézés során, hanem például az *Eüsztv.* 53. §-ában általános törvényi vélelmet állít fel jogszerű személyes adatkezelés tekintetében:

„Az ügyfél kérelmére, kezdeményezésére indult ügyben az együttműködő szerv a rendelkezésre álló, az ügy elintézéséhez szükséges személyes adatot az eljáró elektronikus ügyintézészt biztosító szerv részére továbbítja, amely azt az ügy elintézéséhez szükséges és elégséges mértékben kezeli,³⁵ ha az elektronikus ügyintézészt biztosító szerv az adatkezeléssel kapcsolatos lényeges körülményekről az ügyfelet a vonatkozó előírásokban meghatározott módon tájékoztatta.”

A rövid kitérőt követően fontos visszatérni a rendelet hatályára, melyet a 2. cikk rögzít az alábbiak szerint:

1. főszabály szerint a rendeletet a tagállamok által bejelentett elektronikus azonosítási rendszerekre kell alkalmazni és
2. az Unió területén letelepedett bizalmi szolgáltatókra.

³¹ „elektronikus bélyegzőt létrehozó eszköz”: elektronikus bélyegző létrehozására használt, konfigurált hardver- vagy szoftvereszköz;

³² „minősített elektronikus bélyegzőt létrehozó eszköz”: olyan, elektronikus bélyegzőt létrehozó eszköz, amely értelemszerűen megfelel a II. mellékletben megállapított követelményeknek”

³⁴ eIDAS rendelet 1. cikk b)-c) pontjai.

³⁵ Ez az eIDAS rendelet preambuluma (11) bekezdésének és 5. cikkének konkrét tagállami rendelkezésben történő „manifesztálódása”.

Az eIDAS rendelet 2. cikk (2)-(3) bekezdése kizárja a rendelet hatálya alól:

1. a nemzeti jogszabályokon alapuló, vagy szerződéses jogviszony alapján a szerződő felek között létrehozott, kizárólag zárt rendszerben alkalmazott bizalmi szolgáltatásokat, valamint
2. a rendelet kifejezetten utal rá, hogy rendelkezései nem érintik a szerződések megkötésének és érvényességének, sem más, alaki kötelezettségekkel kapcsolatos jogi vagy eljárási kötelezettségekre vonatkozó uniós vagy nemzeti jogot.

Ugyanakkor itt fontos megemlíti, hogy a tagállamok által létrehozott elektronikus azonosítási rendszerek keretében – elektronikus azonosítási eszközök útján – keletkezett elektronikus szolgáltatások, termékek, szoftverek vagy hardverek a szerződő felek között elektronikus úton keletkező kötelek létrehozásában, a fél személyazonosságának igazolásában és az elektronikus szerződés érvényességének létrehozásában jelentős szerepet játszanak. Konkrétan a rendelet nem rögzít jogi garanciákat – a személyazonosító adatok „védelmére” is csak utalást tesz és definiálja azt –, elsősorban műszaki megoldásokról, technológiákról és azok műszaki feltételeiről rendelkezik becsoportosíthatóságuk, minősítésük és elismerésük érdekében. Ennek ellenére az IKT eszközök révén az eIDAS rendelet közvetve mégis kihat az IKT-kat alkalmazó természetes és jogi személyek, felhasználók alá- és fölérendeltségi, valamint mellérendeltségi kötetmi és egyéb viszonyaiban, eljárásaiban, ügyleteiben az elektronikus jogérvényesítésre, joggyakorlására, keletkezésére és kötelezettségek teljesítésére.

A rendelet két általános alapelvet emel ki szabályozása vonatkozásában:

1. A „Belső piac elve”, mely részben megegyezik az EU 2020 stratégia kezdeményezésével és az EDM vonatkozásában megfogalmazott a „digitális egységes piaci stratégia” elképzelésével. A tagállamoknak biztosítani kell a bizalmi szolgáltatások belső piaci szabad forgalmát, mely célkitűzés a Közösségen belül, a szolgáltatások szabad áramlásának uniós követelményéhez vezethető vissza.^{36, 37}
2. A másik általános alapelvi követelmény (ld. Árva, 2019) – mely fentebb részben kibontásra került –, „az adatok feldolgozása és védelmének” elve, melyhez kapcsolódóan kiemelendő – a fentiekén túl – az „álnevek” nemzeti jog szerinti joghatásának sérelme nélküli alkalmazhatósága, azaz nem tilos álneveket használni az elektronikus tranzakciók során. Természetesen ez a rendelkezés is a személyes adatok védelméhez kapcsolódik, de azért részben ellentmondásnak tekintendő, hogy az IKT-k alkalmazása során az „növeli” a bizalmat a másik féllel szemben, hogyha a másik fél személyazonosságát, kilétét nem ismerjük. Továbbá ez a rendelkezés azért megkérdőjelezhetővé teszi a többi IKT eszközbe vetett bizalmat is, hiszen honnan tudjuk, hogy a „hitelesítés”³⁸ során

³⁶ eIDAS 4. cikk.

³⁷ Lásd bővebben: Az Európai Parlament és a Tanács 2006/123/EK irányelve (2006. december 12) a belső piaci szolgáltatásokról. Online: <https://bit.ly/48fkQms>

³⁸ eIDAS 3. cikk 5. pontja szerint „hitelesítés”: „olyan elektronikus folyamat, amely lehetővé teszi a természetes vagy jogi személy elektronikus azonosításának vagy az elektronikus adatok eredetének és sértetlenségének az igazolását”.

igazolt személy, vagy az „aláíró”³⁹ az elektronikus dokumentumon megegyezik a valós személlyel, tehát az IKT-val igazolt személlyel, nem pedig egy álnévhez kapcsolódónak. Ezért is aggályos példának okáért az a magyar „gyakorlat” az adózók részéről, hogy az elektronikus azonosításhoz szükséges felhasználónév és jelszó „párost” teljeskörűen átadják képviselőjük részére. Hiszen a hatóság nem észleli, figyeli, vagy tartja nyilván azt, hogy a felhasználó nem a „szokott” IP címen jelentkezett be, nem is tarthat nyilván erről adatot, hanem a hatóság is csak azt ellenőrzi, hogy az érintett adózó sikeresen beazonosította-e magát és ezt követően teljes hozzáférést biztosít a felhasználónak szolgáltatásaihoz, elektronikus eljárásaihoz.

Itt az eIDAS elvek esetében fontos kitérnünk arra, hogy „az adatok védelmének és feldolgozásának elve” és a preambulumba foglalt célok, valamint a személyazonosító adat fogalma csupán utalást fogalmaz meg a tekintetben, hogy a személyes adatok védelmére törekedni kell. Ugyanakkor konkrét rendelkezéseket nem állapít meg, nem rendelkezik a személyes adatok védelmét célzó utóellenőrzési eljárásokról, melynek keretében fény derülhet pl.: a személyes adatok jogszerű, vagy jogellenes felhasználására, nem törekszik arra, hogy meghatározza a személyes adatok jogszerű felhasználásának eseteit. Ez az uniós jogalkotói metodika, vagy annak hiánya igazolja az eIDAS rendelettel kapcsolatos A) hipotézisemet.

Az általános rendelkezéseket követően megítélésem szerint szükséges szót ejtenünk az „elektronikus azonosításról” és az elektronikus jogérvényesítést támogató eIDAS által szabályozott IKT eszközökről, melyek az elektronikus ügyintézéshez és szolgáltatások igénybevételehez, alkalmazhatóságához nélkülözhetetlenek.

2.3. Az elektronikus azonosításról és annak jogérvényesítési hatásáról

Röviden meghatározva, az elektronikus azonosítás egy olyan elektronikus folyamat, mely során az elektronikusan elérhető személyazonosító adatokkal egyedileg azonosítjuk a természetes-, jogi személyt, vagy képviselőjét és e folyamathoz „elektronikus azonosító eszközt” használnak fel, mely lehet egy hardveres (fizikai) eszköz, vagy egy szoftvereszköz, azaz program (ld. Dumortier, 2016, 4–11). Az elektronikus azonosításra alkalmas eszköz tartalmazza használója személyazonosító adatait, amit az online szolgáltatások használata céljából azonosításra használnak.⁴⁰

A tagállamok közötti elektronikus azonosítási rendszerek és eszközök szabad áramlása, valamint interoperabilitásának megteremtése érdekében kiemelendő az eIDAS II. fejezete. Az eIDAS 6. cikkében foglalt „kölcsonös (tagállami) elismerés” kötelezettsége/rendelkezése, – összecseng annak a tárgyi hatályával –, ami alapján a tagállamnak (közigazgatási szervnek) a feltételek teljesülés esetén el kell ismernie a másik tagállam által alkalmazott/kibocsátott elektronikus azonosítási eszközt, melyet az online szolgáltatása során az ügyfél alkalmazni akar.

Az „elismerés” feltételei az eIDAS rendelkezései szerint az alábbiak:⁴¹

1. egy olyan rendszert bocsátott ki elektronikus azonosításra szolgáló eszközként, amelyet a tagállam bejelentett a Bizottságnak a 9. cikk alapján és azt a Bizottság 2 hónapon belül

³⁹ eIDAS 3. cikk 9. pontja alapján „aláíró”: „az elektronikus aláírást létrehozó természetes személy”.

⁴⁰ eIDAS 3. cikk 1-2. pontjai.

⁴¹ eIDAS 6. cikk (1) bekezdés a-c) pontjai.

közzétette az Európai Unió Hivatalos Lapjában a korábban közzétett lista módosításával. Az eIDAS rendelet 7. cikke az elektronikus azonosítási rendszerek bejelentésének előfeltételeit, míg a 9. cikke a bejelentés folyamatát taglalja részletesen.

2. „az elektronikus azonosító eszköz biztonsági szintje azonos vagy magasabb, mint az érintett közigazgatási szerv által az első tagállamban nyújtott online szolgáltatáshoz való hozzáféréshez előírt biztonsági szint, feltéve, hogy az említett elektronikus azonosító eszköz biztonsági szintje »jelentős« vagy »magas«.” Az elektronikus azonosítási rendszerek különböző biztonsági szintekkel rendelkezhetnek, melyet részletesen a rendelet 8. cikke taglal. Ez alapján megkülönböztetik „alacsony”, „jelentős” és „magas” biztonsági szinttel rendelkező rendszereket. A különböző biztonsági szinttel rendelkező rendszerek különböző megbízhatósággal rendelkező elektronikus azonosítási eszközök kibocsátására képesek. Joghatásukat tekintve a „magas” biztonsági szinttel rendelkező rendszer keretében kibocsátott elektronikus eszköz alkalmas arra, hogy a legnagyobb megbízhatósággal igazolja az e-azonosítási eszközt használó személyazonosságát és kizárja a személyazonossággal való visszaélést, csalást, személyazonosság megváltoztatását.
3. „az érintett közigazgatási szerv a »jelentős« vagy »magas« biztonsági szintet használja az adott online szolgáltatáshoz való hozzáféréssel kapcsolatban.”

Az interoperabilitást erősíti az eIDAS rendelet 12. cikke, mely részletesen szabályozza technikai oldalról az egyes nemzeti elektronikus azonosítási rendszerek közötti átjárhatóság biztosítását.⁴² Szükséges kiemelni az „átjárhatóság” kritériumait:⁴³

- technológiasemlegességre törekvés;
- európai és nemzetközi normák követése;
- adatvédelmi elvek érvényesítése;
- a személyes adatok általános adatvédelmi szabályok szerinti feldolgozásának biztosítása.

Érdeemes még röviden szót ejtenünk az elektronikus azonosítási rendszerekkel kapcsolatban fennálló tagállami felelősségről is, amely alapján a tagállam felel azért, hogy az általa, vagy megbízásából, vagy tőle függetlenül, de általa elismert (7. cikk) elektronikus azonosítási rendszer nem felel meg annak a biztonsági szintnek, ahova besorolták, vagy az e-azonosítási rendszer bejelentése előfeltételeinek és ennek eredményeként a természetes-, vagy jogi személy szándékosan vagy gondatlanul kárt okoz.

Az elektronikus azonosítás joghatásáról külön nem rendelkezik az eIDAS rendelet. Ugyanakkor az általa megállapított követelmények, feltételek az elektronikus azonosítási rendszerek és eszközök alkalmazása során joghatásukat tekintve az ügyféli jogérvényesítés egy alapvető feltételét biztosítják az elektronikus szolgáltatások alkalmazása, igénybevétele során. Ez nem más, mint az ügyfél (a szolgáltatás igénybevevőjének) kétségtelen elektronikus beazonosítása. Ezen vélelem, vagy jogi garancia, amit a magyar jogszabályok is törekszenek részletszabályokkal érvényre juttatni az elektronikus azonosítási eszközök/szolgáltatások alkalmazása során (pl.: KAŰ azonosítás, cégkapu vélelem), melyek fontos előfeltételei az elektronikus közigazgatás, elektronikus ügyintézés kialakulásának és széleskörű alkalmazhatóságának, elterjedésének,

⁴² eIDAS 12. cikk (1) bekezdés.

⁴³ eIDAS 12. cikk (3) bekezdés.

valamint az EU 2020 stratégiában és EDM-ben rögzített „digitális egységes piac” kialakulásának.

Fontos kiemelni, hogy a tagállami közigazgatások közötti interoperabilitás a közösségi szabályozás ellenére, akár az elektronikus azonosítás, akár az elektronikus kézbesítési szolgáltatások tagállamok határain átnyúló, más tagállamban történő alkalmazása például, ha az azonosítási és hitelesítési eszközök elismerésére gondolunk a Magyarországon biztosított elektronikus szolgáltatások használata során (Klimkó et al., 2018), a mai napig nem alakult ki teljes körűen és gyakorlata nem biztosított. Az átjárhatóság biztosítására az eIDAS rendelet szabályozása alatt a tagállamoknak közösen kellene törekedniük (Andraško, 2017).

Az eIDAS rendelet részletesen rendelkezik még a bizalmi szolgáltatásokról és bizalmi szolgáltatásokról, melyek közül előbbi ismertetése nem képezi jelen tanulmány fókuszát.

2.4. Az elektronikus bizalmi szolgáltatások szabályozása, joghatásai és azt alkalmazó személyek jogérvényesítésére való hatása

Az eIDAS rendelet összesen hat darab elektronikus bizalmi szolgáltatásról rendelkezik, melyek a bizalmi szolgáltatásokat alkalmazó állampolgárok és hatóságok szempontjából is kiemelt jelentőséggel bírnak, tekintettel ezek minősített formáira, valamint ezekhez rendelt tanúsítványaira. A szolgáltatások az alábbiak:

1. elektronikus aláírás, mely „olyan elektronikus adat, amelyet más elektronikus adatokhoz csatolnak, illetve logikailag hozzárendelnek, és amelyet az aláíró aláírásra használ”,⁴⁴
2. elektronikus bélyegzők, amik „olyan elektronikus adatok, amelyeket más elektronikus adatokhoz csatolnak, illetve logikailag hozzárendelnek, hogy biztosítsák a kapcsolt adatok eredetét és sértetlenségét”,⁴⁵
3. ajánlott elektronikus kézbesítési szolgáltatás, „olyan szolgáltatás, amely lehetővé teszi az adatok harmadik felek közötti, elektronikus úton való továbbítását, és bizonyítékot szolgáltat a továbbított adatok kezelésére vonatkozóan, beleértve az adatok küldésének és fogadásának igazolását, valamint amely védi a továbbított adatokat az adatvesztés, az adatlopás, az adatkárosodás vagy a jogosulatlan adatmódosítás kockázata ellen”,⁴⁶
4. elektronikus időbélyegző „olyan elektronikus adatok, amelyek más elektronikus adatokat egy adott időponthoz kötnék, amivel igazolják, hogy utóbbi adatok léteztek az adott időpontban”,⁴⁷
5. weboldal-hitelesítés,
6. elektronikus dokumentum, ami „elektronikus formában, különösen szöveg, hang-, képi vagy audiovizuális felvétel formájában tárolt bármilyen tartalom”.⁴⁸

Az eIDAS rendelet részletesen szabályozza a bizalmi szolgáltatásokkal kapcsolatos kritériumokat, jellemzőket, közösségi „kritériumokat”, ugyanakkor ezek részletes műszaki jellemzőire kiterjedő ismertetése nem képezi jelen tanulmány célját.

⁴⁴ eIDAS 3. cikk 3. pont.

⁴⁵ eIDAS 3. cikk 25. pont.

⁴⁶ eIDAS 3. cikk 36. pont.

⁴⁷ eIDAS 3. cikk 33. pont.

⁴⁸ eIDAS 3. cikk 35. pont.

Fontos ugyanakkor kiemelni, hogy a bizalmi szolgáltatások szabályozása során a közösségi jogban nem törekedtek az egyes bizalmi szolgáltatásokkal kapcsolatos joghatások törvényi minimumainak definiálására. Az elektronikus aláírások vonatkozásában például rögzítették, hogy az a dokumentumot kiállító személy azonosítására szolgál, vagy egy elektronikus aláírást milyen műszaki szempontok/kritériumok jellemeznek. Továbbá, hogy annak bizonyítékként történő elfogadhatósága pusztán az e-aláírás minősítésének hiánya miatt nem tagadható meg, de egyéb törvényi minimumot az egyes bizalmi szolgáltatások joghatása/bizonyítékként történő felhasználása/bizonyítási eszközökre való hatása, stb. tekintetében nem rögzítettek. Az eIDAS ezen rendelkezések kidolgozását a tagállamokra hagyta a közösségi jogi keretszabályozás.

A magyar elektronikus adóigazgatás eIDAS szabályozásának, forrásának ismertetésén túl – mely jelentős hatással volt a magyar e-közigazgatás és elektronikus adóigazgatás jelenlegi szabályozási formájának kialakulására –, meglátásom szerint nem elengedő, hogy a jogalkotó e-adóigazgatási eszközöket biztosít, ha azt az állampolgárok nem alkalmazzák. Tanulmányom második részében, ezért a magyar társadalom körében készített kisebb mintavételen alapuló felmérésem eredményét kívánom ismertetni, figyelemmel arra, hogyha a kérdőíves kutatás nem is tekinthető a magyar társadalom szempontjából reprezentatívnak, de további kutatásokat megalapozó konklúziókat lehet levonni annak eredményéből a társadalom „digitális érettsége” vonatkozásában. A kutatás eredménye akár célzott, a társadalom digitális érettségét előremozdító hatósági intézkedésekhez is vezethet.

3. A magyar társadalom digitális érettségének vizsgálata

2022. augusztus 22. és 2022. augusztus 31. között a Google elektronikus kérdőívével kutatást végeztem, melynek célja a magyar társadalom digitális érettségének, de elsősorban elektronikus adóigazgatási tudatosságának felmérése volt, azaz a különböző korcsoportból és területileg különböző helyen élő állampolgárok, mennyire használják tudatosan a kormányzat és a NAV digitális megoldásait. A kérdőíves kutatás fókuszában az állampolgárok tájékozottságának, digitális érettségének felmérése állt, valamint az ismertebb elektronikus adóigazgatási szolgáltatások vonatkozásában a szokások felmérése, továbbá a NAV továbbfejlődésének meghatározhatósága kapcsán is történt némi felmérés. A kérdőív összeállítása során egyértelműen cél volt, hogy azt a megkérdezett személyek gyorsan ki tudják tölteni. Ennek eredményeként a 10 napos felmérési időszakban összesen 183 fő töltötte ki a kérdőívet, ezért annak eredményei igen elgondolkodtatóak.

3.1. A kérdőív alapjául szolgáló kérdések és a validálást szolgáló módszer ismertetése

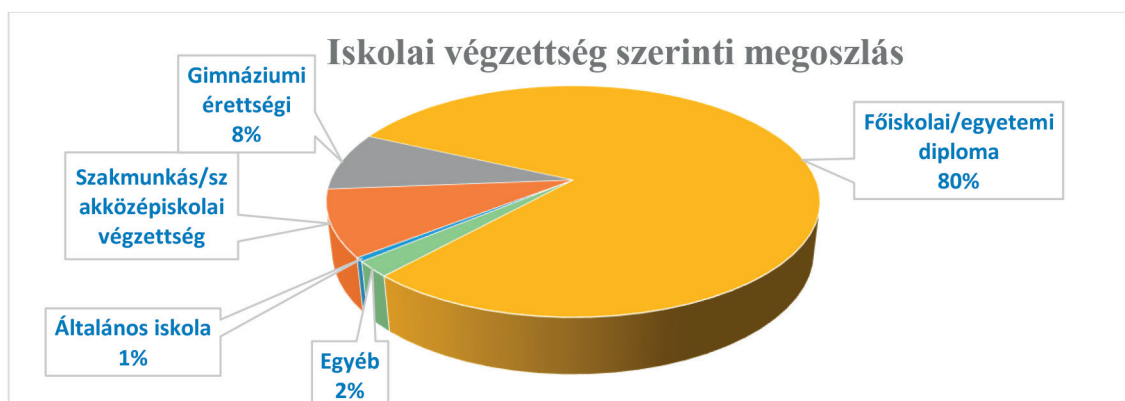
A kérdőív 18 kérdésből tevődött össze. A kérdőív bevezető részében (5 db kérdés) a kitöltő személyére (nemére, korára), társadalmi hovatartozására (iskolázottságára) és életkörülményeire (lakóhelyére) vonatkozó kérdést tettem fel. A kérdőív folytatásaként az elektronikus ügyintézését lehetővé tevő ügyfélkapu/cégkapu meglétére és használatára tettem fel célzott kérdéseket. Ezt követően a kérdőív második részében az e-adóigazgatási szolgáltatások ismeretét, használatának módját/gyakoriságát, az elektronikus tárhelyek használatának módját és az elektronikus szolgáltatásokkal kapcsolatos adózói szokásokat mértem fel. A kérdőív zárásaként a NAV digitális jelenlétével, megítélésével és támogatásával, valamint jövőbeni – kitöltő szerinti – fejlődési irányával kapcsolatos kérdésekre fókuszáltam a kérdőívet kitöltő személy „digitális tudatosságának” felmérése érdekében. A kitöltők személyének kontrollja érdekében

„e-mail cím” kötelező megadását írtam elő a kérdőív beküldésének feltételeként a nyomon követhetőség és hitelesség igazolása végett. Az adatkezelés célját és tényét előzetesen ismerttettem a kérdőívet kitöltő személlyel.

3.2. A kérdőívet kitöltő személyek jellemzése

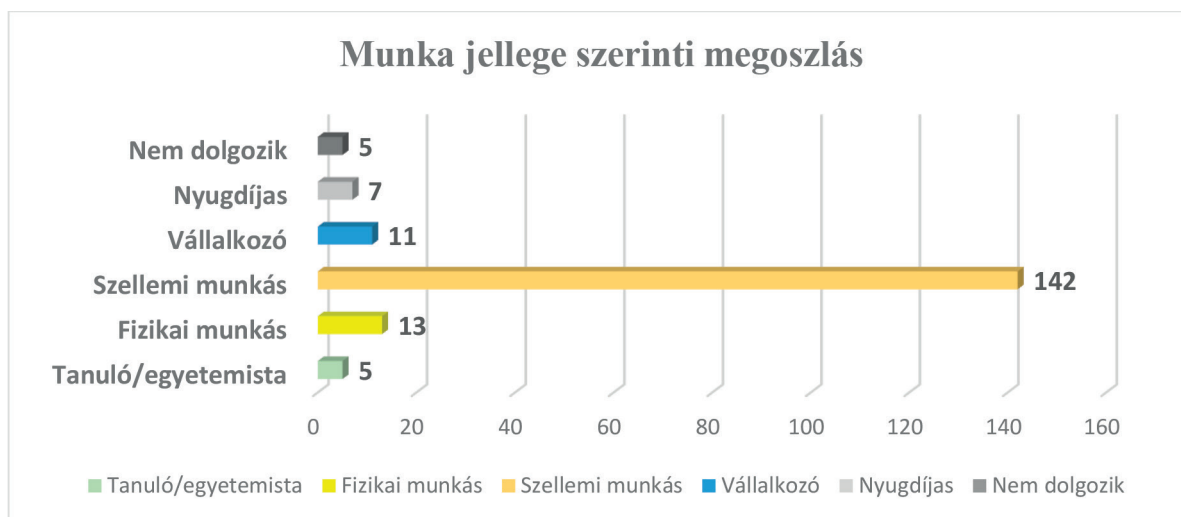
A kérdőívet kitöltők között 101 nő (55,2 %) és 82 férfi (44,8 %) volt. Életkor alapján a kérdőívet 1 fő 20 év alatti és 1 fő 71 év feletti töltötte ki, ugyanakkor a kérdőívet kitöltők 9,3 %-a 21–30 év közötti, 23 %-a 31–40 év közötti, 38,3 %-a 41–50 év közötti, míg, 20,8 %-a 51–60 év közötti, és 7,7 %-a 61–70 év közötti volt.

A kitöltők iskolai végzettségét az alábbi diagram jeleníti meg:

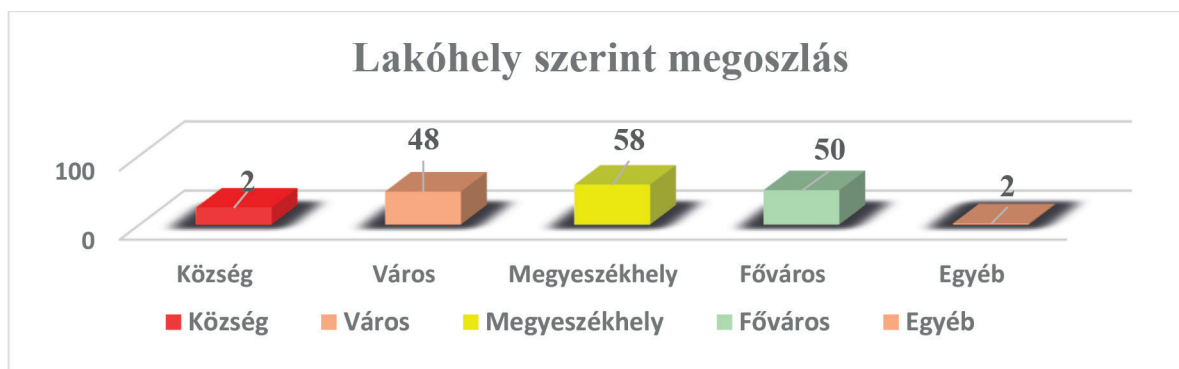
A szerző saját készítésű diagrammja.

A kérdőívet kitöltő személyek által végzett munka jellege:

A szerző saját készítésű diagrammja.

A megkérdezett személyek területi alapon történő megoszlása:

A szerző saját készítésű diagramja.

A diagramok alapján megállapítható, hogy a kérdőívet kitöltő személyek többsége (80%) szellemi alkalmazott és egyetemi végzettséggel rendelkezik, ugyanakkor a kitöltők a lakóhelyüket tekintve igen változatosak.

3.3. A kutatás vonatkozásában előzetesen megfogalmazott hipotézis a kérdőív kapcsán

A kutatásom elején az alábbi „B) hipotézist” állítottam fel:

„A magyar társadalom jelentős része jelenleg nincs felkészülve a digitális adóigazgatás kizárólagosságára, a magyar adóhatóság aktív közrehatásával tud javítani a magyar társadalom digitális érettségének, öntudatán.”

A megkérdezett személyek által adott válaszok alapján a hipotézis helytálló, mivel a megkérdezett magánszemélyek közel 93 %-a rendelkezik⁴⁹ ügyfélkapuval, ugyanakkor a NAV által készített eSZJA szolgáltatást csak megkérdezettek 69,9 %-a használja rendszeresen. A szolgáltatás használata során 11,5 %-a képviselőt alkalmaz, 9,8 %-uk csak 1-2 alkalommal használta az érintett szolgáltatást, míg 8,7 %-uk továbbra is papír alapon nyújtja be SZJA bevallását.

A „digitális tudatosság” megállapítására teremthetne alapot, hogy a megkérdezett adózók 89,6 %-a elektronikusan intézi ügyeit, míg 6,6 %-a a megkérdezetteknek személyesen és 3,8 %-a postai úton, de az elektronikus kapcsolattartás a NAV-val nem jelenti azt, hogy a megkérdezettek kellő tudással is rendelkeznek a digitális szolgáltatások használatához.

Ezt bizonyítja és a hipotézist igazolja, hogy a megkérdezett személyek közel 28 %-a nem hallott az eBEV szolgáltatásról, vagy hallott róla, de soha nem használta, míg a megkérdezettek 60 %-a csak néhány alkalommal használta és csak 12 %-uk használja gyakran vagy folyamatosan az eBEV/NAV Ügyfélportál szolgáltatásait.

Az elektronikus tárhellyel rendelkezés sem jelenti azt, hogy az elektronikus tárhelyre helyezett küldemény eljut az ügyfélhez. Az érintettek 82 %-a nyilatkozott úgy, hogy minden tárhelyre érkezett küldeményt megnyit, míg 6 %-uk a küldemények tárgya alapján dönti el, vagy 5 %-uk a képviselőjére bízta, hogy mit nyit meg.

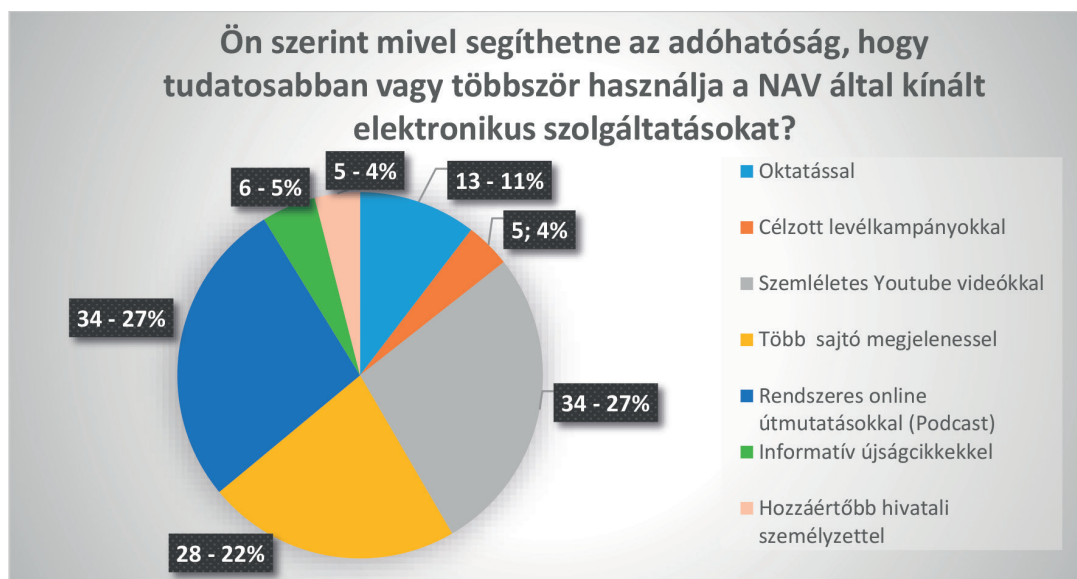
A „digitális tudatosságot” gyengíti a NAV szolgáltatásai vonatkozásában, hogy a megkérdezettek 43 %-a nem ellenőrzi az adószámláját, 41 %-uk csak a tartozását/többletét ellenőrzi, míg közel 16 %-uk részletesen ellenőrzi adószámláját. Emellett közel 56 %-uk nem hallott az

⁴⁹ 88%-uk személyesen, míg 5%-uk meghatalmazottja útján használja az ügyfélkaput.

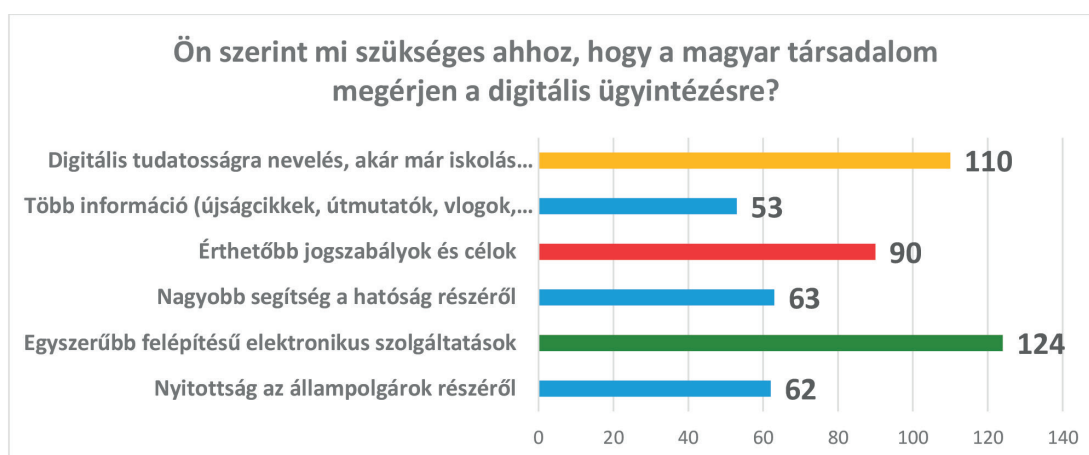
Online Nyomtatványkitöltő alkalmazásról, vagy hallott róla, de nem használta, míg 35 %-uk csak 1-2 alkalommal vette igénybe az ONYA szolgáltatásait és csak 9,3 %-uk használja rendszeresen az ONYA-t.

A „digitális tudatosság” mércéjeként lehet felfogni, hogy az ügyfelek ellenőrzik-e személyes adataik jogszerű felhasználását. Az érintettek 73,2 %-a nem szokta ellenőrizni, hogy a NAV (Szalóki, 2021, 35), vagy más közigazgatási szervezetek milyen jogalapon kezelik személyes és egyéb törvény által védett adataikat. A kérdőív adatai alapján összességében kiemelhető, hogy a hipotézisem megállja a helyét.

Érdekességként kiemelném a NAV és a digitális tudatosság vonatkozásában feltett két – több felelet választós – kérdésre adott válaszok eredményét (alábbi két diagram):

A szerző saját készítésű diagrammja.

A szerző saját készítésű diagrammja.

A kérdésekre adott válaszok azt a feltevésemet igazolják, hogy az adóhatóság aktív hathatós közrehatása nélkül a kizárólagos elektronikus adóigazgatás még várat magára, az adózók nem rendelkeznek kellő tudással, rálátással ahhoz, hogy teljes körűen és kizárólag elektronikusan tudják adóügyeiket intézni. Ennek eléréséhez a NAV aktív és célzott közrehatása szükséges.

4. Konklúziók

Tanulmányomban a magyar elektronikus ügyintézés jogi szabályozását biztosító *Eüsztv.* hátterében, jelenlegi helyzetét befolyásoló (közösségi) jogi és társadalmi környezet bemutatására törekedtem.

A tanulmányom elején számos vizsgálati szempontot megfogalmaztam, az alábbiak szerint:

1. Az eIDAS rendelet által felállított általános jogszabályi keret tekinthető-e teljes körűnek? Az EU által lefektetett, elektronikus adóigazgatásra is ható általános jogi keretrendszernek (eIDAS) vannak-e szabályozási hiányosságai az ügyfelek vonatkozásában?

Az Európai Unió célja jogi szempontból az IKT eszközök közigazgatásban történő elterjesztése, integrációja, továbbá az európai társadalom digitális tudatosságának növelése és egy keret-szabályozás biztosítása volt. Utóbbi ugyanakkor inkább műszaki szempontból, mint inkább jogi szempontból valósult meg, lényegében az EU az egyes elektronikus szolgáltatásokkal, eszközökkel szemben támasztott „műszaki” követelményeket, jellemzőket ültette át jogszabályi környezetben, de például tényleges, konkrét joghatást nem fűzött az egyes eszközökhöz.

Az EU egy általános szabályozást biztosított az eIDAS rendeletben, nem foglalkozott csak érintőlegesen olyan kérdésekkel, mint személyes adatok kezelése. Az egyes „elektronikus bizalmi szolgáltatások” tényleges joghatását, ügyféli jogérvényesítés során tanúsított jelentőségét nem szabályozta, nem adott közösségi szinten egy generális minimumot a jogérvényesítés szempontjából. Joghatást tekintve is általánosan fogalmaz, a részletszabályok kifejtését a tagállamokra bízta. Az eIDAS rendelet jelenlegi szabályozása a szolgáltatásokat alkalmazó hatóságokkal szembeni és a szolgáltatásokat használó állampolgárok szempontjából minimálisan állapít meg adatvédelmi szempontokat, hiányoznak az eIDAS rendeletből az egyes bizalmi szolgáltatásokkal és elektronikus szolgáltatásokkal kapcsolatos adatvédelmi minimum szabályok.

Az egyes bizalmi szolgáltatások/eszközök jogi szempontból – elsősorban a közigazgatási/adóigazgatási eljárások szemszögéből – alulszabályozottak, a részletszabályok kibontását az EU tagállami szintre utalta, melyek eIDAS részletszabályaira a tanulmány célkitűzéseire tekintettel nem tért ki.

A fenti vizsgálati kérdésekre adott válaszok lényegében igazolják a tanulmányom elején felállított „A) hipotézisemet”, mely szerint az irányadó uniós szabályozás (eIDAS) az IKT-k felhasználása szempontjából rendszerben gondolkodik és rendelkezik, de minimális jogi szabályozást biztosít az ügyfelek számára.

2. A magyar társadalom kellően érett-e az adózás teljes digitális átalakulására? Mit tehet a magyar adóhatóság a társadalom digitális érettségének növelése, a digitális megoldások elfogadásának növelése, az adózók érzékenyítése érdekében?

Funkcionális szempontból a kutatásban – kor, nem, iskolázottság, lakóhely szempontjából – heterogén összetételű résztvevők közel 93 % rendelkezik ügyfélkapuval és ezen megkérdezettek jelentős része (88%) személyesen használja is az ügyfélkapuját, ezért arra a következtetésre juthatnánk, hogy igen a társadalom készen áll az adóigazgatás teljes digitális átalakulására, de az előfeltétel/eszköz megléte, minimális ismerete még nem eredményez tudatos felhasználást is. Hiszen a kérdőívben érintett e-adóigazgatási szolgáltatások jelentős részét ezen személyek sokkal kisebb része ismerte és ha ismerte is nem is használta rendszeresen. Jelenlegi társadalmi környezetben a magyar adóhatóság és a teljes közigazgatás legnagyobb kihívása az, hogy azon személyeket, akik:

- nem rendelkeznek ügyfélkapuval azokat rávegye arra, hogy regisztráljanak ügyfélkapuval;
- rendelkeznek ügyfélkapuval azok számára pedig a „digitális tudatosságot” szükséges kialakítani vagy éppen elmélyíteni.

A jogalkotónak a „digitális tudatosság” kialakítását már iskolapadban ki kellene alakítania ahhoz, hogy a magyar társadalom jövőbeni tagjai az elektronikus közigazgatási és adóigazgatási térben tudatos ügyfelek, adózók lehessenek.

A kérdőíveztetés során kapott eredmények igazolják a tanulmány elején felállított „B) hipotézisemet”, tehát a magyar társadalom nincs felkészülve a digitális adóigazgatás kizárólagosságára, a magyar adóhatóság kizárólag aktív közrehatásával tud javítani az e-adózás területén, a magyar társadalom digitális érettségén, öntudatán.

A magyar adóhatóság digitális jelenléte igen erős. A magyar adóhatóságnak digitális IKT eszközökkel és módszerekkel kell érzékenyíteni az adózókat ahhoz, hogy tudatos e-adózókká válhassanak. A hatóságnak azonkívül, hogy megjelenik a digitális platformon, célzott videókat, podcasteket kell készítenie, mellyel bemutatja az egyes szolgáltatások által kínált előnyöket, azok felhasználási módját. Az adóhatóság hosszabb és részletesebb pl. Youtube videókkal is segítheti az adózókat (ld. Torma & Szabó, 2022, 133–135). Emellett nem elhanyagolható az adóhatóság szakértőinek rendszeres iskolai jelenlétének erősítése, hiszen a digitális tudatosság legegyszerűbben iskolás korban alakítható ki és erősíthető meg. Az adóhatóságnak el kell engednie a 2000-es években megszokott összetett adatlapjait vagy közérthetővé kell tennie azokat pl.: eSZJA jelenlegi kialakítása.

5. Összegzés

Összességében elmondható, hogy a jelenlegi magyar elektronikus adóigazgatás helyzetére, hazai jogi szabályozására kettő jelentős – a magyar jog feletti vagy kívüli – külső tényező hatott:

1. az Európai Unió által felállított szabályozás keret (eIDAS rendelet) és
2. a magyar társadalom digitális tudatossága, fejlettsége.

Kiemelt jelentősége volt a magyar jogi szabályozás szempontjából, az *Eüsztv.* és végrehajtási rendelete jelenlegi helyzetére, hogy az eIDAS rendelet elsősorban műszaki és részben jogi megközelítést alkalmazott. A rendelet másodlagos közösségi jogforráshoz képest általános keret-szabályozást fogalmazott meg a tagállamok közötti interoperabilitás és az e-közigazgatás erősödése, IKT-k közigazgatásban történő elterjedésének mihamarabbi elősegítése érdekében. Az eIDAS rendelet szabályozási metodikája, általános és keretjellel megközelítése az *Eüsztv.*-ben is „visszaköszön”.

Az eIDAS rendelet, mint a részletes elemzésből kitűnik elvi jelleggel pl. törekszik az uniós polgárok jogainak védelmére, garantálására, de ténylegesen az IKT eszközök műszaki/technikai szabályozottságára, azok meghatározására, alkalmazásának elveire, elektronikus azonosítási rendszerek követelményeinek felállítására, tagállami felügyelet keret-szabályainak kialakítására és az egyes IKT eszközök keret-rendelkezéseinek – *általános* – meghatározására törekszik. Az eIDAS rendelet felállítja a közösségi jogi kritériumait az elektronikus (bizalmi) szolgáltatásoknak és a tagállamokra bízta a tényleges részletszabályok kidolgozását. Ez a jogalkotási metodika a „garanciák”, vagy „fékek és egyensúlyok” szempontjából nem kíván részletesen

a jogvédelem pl.: személyes adatvédelem szempontjából részletszabályokat megállapítani, de elvi szinten és utalások szintjén ezen garanciák érvényesítési kötelezettségére utal.

Az eIDAS rendelet legnagyobb hiányossága, hogy az IKT eszközöket alkalmazó ügyfelekkel/adózókkal, jogérvényesítési lehetőségükkel, a konkrét e-bizalmi szolgáltatások, mint e-aláírások, e-dokumentumok, stb. konkrét joghatási és adatvédelmi „minimumával” nem foglalkozik. Az eIDAS rendelkezik arról például, hogy egy elektronikus dokumentumot bizonyítékként kell elfogadni, de arról nem rendelkezik, hogy milyen hatással bír egy elektronikus adóigazgatási eljárásban az a dokumentum, amelyet az adózó szkennelve nyújt be, az aláírás eredetisége az e-formátumra figyelemmel kétséget kizáróan nem állapítható meg. Bizonyítékként adott esetben az adóhatóság elfogadhatja, de kétség esetén annak elfogadását meg is tagadhatja és az adózót az eredeti dokumentum befogadására szólíthatja fel.

Elmondható az eIDAS rendelet kapcsán, hogy az EU túlságosan a műszaki szabályozás, szabályozottság irányába tolta el az elektronikus szolgáltatások „mércejét” ahelyett, hogy az „arany középutat” választva a joghatások generális minimumára, vagy éppen az adózók/felhasználók jogainak érvényesítésére, esetlegesen személyes adataik védelmére kellő figyelmet szentelt volna az eIDAS rendeletben.

Végezetül szót kell ejtenünk a magyar társadalom digitális „érettségéről” is, a kérdőív által összegyűjtött eredményekből arra a következtetésre juthatunk, hogy a magyar társadalom a digitális átalakulás, a „digitális tudatosság kapujában” van. Ugyanakkor a társadalom igényli azt a felülről irányított impulzust, amelynek eredményeként az elektronikus adóigazgatási szolgáltatásokat tudatosan alkalmazza. A „digitális tudatosság” kialakítása nem csak az ügyfelek, hanem az adóhatóság érdeke is, hiszen minél nagyobb számban veszik igénybe az adózók az elektronikus szolgáltatásokat annál több humán erőforrás szabadulhat fel a személyes kapcsolattartást, jelenlétet igénylő feladatellátásban és ez az erőforrás más feladatellátásra fordítható. Az adóhatóságnak a hétköznapi emberek mindennapi életének részévé kell válnia, az adószakértő és kommunikációval foglalkozó adóhatósági munkatársaknak az adózói jogok gyakorlását, kötelezettségek teljesítését és az e-szolgáltatások népszerűségét segítő kampányvideókkal kell az adózókat megfogniuk. Az adóhatósági szerepvállalásnak ugyanakkor meg kell jelennie jelentős mértékben a közoktatásban és a felsőoktatásban is, hiszen a közeli és távoli jövő adózói jelenleg iskolás éveiket élik, így érzékenyítésüknek és joggyakorlásuk elősegítésének, IKT eszközökre való nyitottságukra figyelemmel célzottan már tanulmányi éveik alatt el kell kezdődniük.

Hivatkozások

- Andraško, J. (2017). Mutual recognition of electronic identification means under the eidas regulation and its application issues. *AD ALTA: journal of interdisciplinary research*, 7(2), 9–13.
- Árva Zs. (2018). A közigazgatási hatósági eljárás alapelvei nemzetközi kontextusban. In Csáki-Hatalovics Gy. B., & Szabó K. (Szerk.), *Eljárásjogi kodifikáció - Nemzetközi hatások* (pp. 115–125). Patrocinium.
- Árva Zs. (2021). Közigazgatási szankcionálás veszélyhelyzetben. *KözigazgatásTudomány*, 1(1), 6–18. <https://doi.org/10.54200/kt.v1i1.2>
- Árva Zs. (2019). New Administrative Proceedings – More Effective Consumer Protection. *Acta Universitatis Sapientiae Legal Studies*, 8(1), 5–21. <https://doi.org/10.47745/aus-leg.2019.8.1.01>

- Dumortier, J. (2016). Regulation (EU) No 910/2014 on Electronic Identification and Trust Services for Electronic Transactions in the Internal Market (eIDAS Regulation), 1–25. <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2855484>
- Erdősi P. M. (2019). Az elektronikus aláírás fogalmának megjelenése és változása. *Információs Társadalom*, 19(1), 55–91. <https://dx.doi.org/10.22503/inftars.XIX.2019.1.3>
- Fábián, A. & Stankovics P. (2022). A közigazgatási döntéshozatal támogatása elektronikus eszközökkel, különös tekintettel a hatósági eljárásra. *KözigazgatásTudomány*, 2(1), 71–84. <http://doi.org/10.54200/kt.v2i1.30>
- Klimkó G., Kiss P. J., & Kiss J. (2018). The effect of the eidas regulation on the model of hungarian public administration. *Central and Eastern European eDem and eGov Days 2018 - Corvinus University of Budapest*, 103–113. <https://doi.org/10.24989/ocg.v331.9>
- Ratcliff, C., Martinello, B., & Litos, V. (2022. április). *Az európai digitális menetrend*. Európai Parlament. Online: <https://bit.ly/48a9CQ3>
- Szalóki I. (2021). Az Alaptörvénytől az elektronikus adóigazgatási eljárásokig, avagy az adózói jogok érvényesíthetősége az (elektronikus) adóigazgatási eljárások során. *Jegyző és Közigazgatás*, 23(6), 31–36.
- Torma A., & Szabó B. (2022). Egy közigazgatási sci-fi, vagy a jövő valósága? *KözigazgatásTudomány*, 2(2), 118–137. <http://doi.org/10.54200/kt.v2i2.39>
- Veszprémi B. (2018). Az interoperabilitás kérdésének boncolgatása a közigazgatásban. *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás*, 6(2), 174–187. Online: <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/ppbmk/article/view/1263/585>